

**PRAVILNIK ZA OPIS I PRISTUP GRAĐI U KNJIŽNICAMA,
ARHIVIMA I MUZEJIMA I KARTOGRAFSKA GRAĐA**

**THE CODE FOR DESCRIPTION AND ACCESS
TO RESOURCES IN LIBRARIES, ARCHIVES, AND MUSEUMS
AND CARTOGRAPHIC RESOURCES**

Mira Miletić Drder

Nacionalna i sveučilišna knjižnica
mmiletic-drder@nsk.hr

UDK /UDC: [025.31:006.3]:912
Stručni rad / Professional paper
<https://doi.org/10.30754/vbh.66.2.1081>
Primljeno / Received: 24. 5. 2023.
Prihvaćeno / Accepted: 17. 7. 2023.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada predstaviti *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* (dalje u tekstu *Pravilnik KAM*) u kontekstu obrade kartografske građe te istražiti mogućnosti njegove primjene na opis kartografske građe.

Pristup/metodologija. U prvom su dijelu rada ukratko opisani standardi obrade kartografske građe. U nastavku se rad bavi prikazom strukture i elemenata opisa *Pravilnika KAM*. Također su ukratko opisani rezultati provedenoga testiranja uporabe *Pravilnika KAM*. Na kraju rad donosi prijedlog aplikacijskoga profila za opis kartografske građe s primjerima opisa.

Rezultati. Rezultati istraživanja provedenog u ovom radu upućuju na to da je *Pravilnik KAM* primjenjiv za opis kartografske građe. Primjeri obrade pokazali su da je raznolikost elemenata opisa razlog više da se *Pravilnik KAM* primjenjuje u svim baštinskim ustanovama koje posjeduju kartografsku građu.

Originalnost/vrijednost. Ovo je prvi rad koji se bavi opisom kartografske građe prema novom *Pravilniku KAM* i koji donosi prijedlog aplikacijskoga profila za opis kartografske građe.

Ključne riječi: kartografska građa; katalogizacija; *Pravilnik KAM*; standardi

Abstract

Purpose. The aim of the paper is to present the *Code for Description and Access to Resources in Libraries, Archives, and Museums* (hereinafter the *LAM Code*) in the context of cataloguing cartographic resources and research the possibilities of applying the *LAM Code* for the description of the cartographic resources.

Approach/methodology. In the first part of the paper, the cataloguing standards for the processing of cartographic materials are briefly described. Furthermore, the paper deals with the application of the *LAM Code*, and its structure and elements of the description are presented. The results of the conducted testing have been briefly elaborated. In the end, the paper presents a proposal of an application profile for the description of cartographic materials with examples.

Findings. The results of the research have shown that the *Code for Description and Access to Resources in Libraries, Archives, and Museums* is applicable for the description of cartographic resources. The cataloguing examples have shown that the diversity of description elements is one more reason for the *LAM Code* to be applied in all heritage institutions that own cartographic resources.

Originality/value. This is the first paper that deals with the description of the cartographic resources according to the *LAM Code*, and in addition, it provides a proposal for an application profile for use.

Keywords: cartographic resources; cataloguing process; the *KAM Code*; standards

1. Uvod

Karta kao medij prenošenja, prvenstveno geografsko-prostornih, ali i drugih vrsta informacija, njezin nastanak, razvoj te suvremeni oblici i uloga u diseminaciji informacija, predmet je raznih znanstvenih područja kao što su geografija, geodezija, kartografija, povijesne znanosti, informacijske znanosti itd. Prema tome, može se tvrditi da je jedna od osnovnih značajki karte multidisciplinarnost. Karte se, s obzirom na to, mogu pojavljivati u različitim oblicima i kontekstu, one mogu biti geografsko-prostorna pomagala, edukativna pomagala, izvorni povijesni dokumenti, umjetnička djela itd. Važan su izvor podataka u znanstvenim istraživanjima te u analizi razvoja određenog prostora i pripadajućih procesa koji se odvijaju u tom razvoju. Karte kao knjižnična građa, odnosno kartografska građa predmet su proučavanja informacijskih i komunikacijskih znanosti, tj. posebne grane pod nazivom kartografsko knjižničarstvo.

Prema određenjima kartografskoga knjižničarstva, kartografska je građa po svojim posebnostima, sadržaju, geografskim i povijesnim informacijama te umjet-

ničkoj vrijednosti našla svoje mjesto u zbiricama i fondovima knjižnica, arhiva, muzeja i drugih ustanova znanosti i kulture. Karte svih vrsta, organizirane u zbirke, od preglednih do raznih tematskih karata, kao i atlasi, globusi i ostale vrste kartografske građe prikupljaju se, obrađuju, pohranjuju i daju na korištenje u baštinskim ustanovama. Kartografske zbirke razlikuju se po strukturi i sadržaju fonda, veličini, obrađenosti, digitalizaciji, vrstama korisnika i učestalosti korištenja.

Kartografska građa u Hrvatskoj i svijetu zastupljena je u svim baštinskim ustanovama. U knjižnicama je prisutna kao neknjižna građa, u muzejima kao predmeti, građa muzejskih knjižnica ili dio dokumentacije uz muzejske zbirke, a u arhivima kao izvorno gradivo arhivskih zbirki i fondova. Neujednačenost obrade i primjena različitih kataložnih pravila i standarda pokazatelj je da je određeni stupanj ujednačavanja obrade kartografske građe u baštinskim ustanovama poželjan i potreban kako bi se građa mogla smjestiti u suvremeni informacijski kontekst (Miletić Drder, 2012).

Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima (dalje u tekstu: *Pravilnik KAM*) dovršen je 2021. godine. Testiranje uporabe *Pravilnika KAM* za kartografsku, kao i sve ostale vrste građe, obavljeno je tijekom 2022. godine te je utvrđeno da je primjena *Pravilnika KAM* pri opisu kartografske građe moguća. U nastavku će biti prikazane mogućnosti uporabe *Pravilnika KAM* za obradu kartografske građe, te dokazati primjenjivost takva opisa u svim vrstama ustanova kulturne baštine, knjižnicama, arhivima, muzejima i ostalim vrstama znanstvenih i javnih ustanova koje obrađuju i pohranjuju kartografsku građu.

2. Pregled standarda za obradu kartografske građe

Prikaz mogućnosti opisa kartografske građe prema elementima opisa *Pravilnika KAM* potrebno je započeti tako da se vratimo korak unatrag kako bismo dali kontekst dosadašnje katalogizacije i obrade različitih vrsta kartografske građe. S obzirom na to da se o toj temi pisalo i ranije (Miletić Drder, 2016), u ovome poglavlju ukratko ćemo se podsjetiti međunarodnih standarda i kataložnih pravila koji se koriste u obradi kartografske građe. Stručnoj zajednici poznata je činjenica da bi bez standardizirane obrade razmjena i točnost samih podataka opisa bili upitni, stoga nije potrebno isticati njezinu važnost u informacijskom okruženju suvremenoga svijeta. Tradicija sustavnog prikupljanja i organizacije kartografske građe u knjižnicama stara je više od stotinu godina, bilo da je riječ o prikupljanju u nacionalnim i sveučilišnim knjižnicama ili u knjižnicama i zbiricama privatnih vlasnika. Sredinom prošloga stoljeća, razvojem informacijskog doba, izdvaja se u okviru informacijskih i komunikacijskih znanosti i knjižničarstva grana kartografsko knjižničarstvo (Larsgaard, 1987). Razvojem pravila i standarda za katalogizaciju, uz ostale vrste građe, obuhvaćena je i kartografska građa.

U Hrvatskoj se od početka sustavne obrade kartografske građe, osamdesetih godina prošloga stoljeća, koristio Međunarodni standardni bibliografski opis kartografske građe *ISBD(CM)* (engl. *International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials*). *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, I. dio Odrednice i redalice*, autorice E. Verone nije se koristio jer ne donosi odredbe za opis kartografske građe (Verona, 1986). Hrvatsko bibliotekarsko društvo izdalo je 1982. hrvatski prijevod *ISBD(CM)*-a. Prema odredbama toga standarda, osnovnu građu u zbirinama kartografske građe čine zemljopisne karte, atlasi, rijetki i neobični formati (dijagrami, profili, kartogrami), plastične reljefne karte, reljefi, zračne fotografije i globusi. Predmet standarda jest određivanje pravila za opis i identifikaciju svih vrsta kartografske građe (zemljopisne karte svih mjerila i dimenzija, globusi, atlasi itd.). Svrha svih *ISBD* standarda jest pomoći međunarodnu razmjenu bibliografskih informacija. U okviru *ISBD(CM)*-a uz uvodne napomene, od kojih su spomenuti predmet i svrha standarda i definicije izraza koje standard upotrebljava, standard sadrži propisane interpunkcije, izvore podataka i njihovo značenje, jezik i pismo, kratice i sl. Najvažniji je dio standarda specifikacija elemenata po skupinama kataložnog opisa s osvrtom na sve vrste problema koji se mogu pojaviti tijekom identifikacije pojedinog elementa, uz predočene konkretne primjere. Na kraju su u dodacima navedeni kataložni primjeri iz raznih zemalja svijeta i primjeri na hrvatskom jeziku. Elementi bibliografskog opisa unutar standarda definirani su po skupinama (1. – 8. skupina opisa), koje su specificirane određenim dijelom opisa kataložne jedinice (*ISBD(CM)*, 1982). Važno je napomenuti da je *ISBD(CM)* u potpunosti pokrivaio potrebe formalne obrade zemljopisnih karata, no nešto manje atlasa, osobito starih izdanja, zbog skupine materijalnog opisa. Ujednačeno izdanje standarda *ISBD* donijelo je poboljšanja i dopune u obradi atlasa, starije kartografske građe, globusa i elektroničke kartografske građe (*ISBD*, 2007). Međutim, ranije zasebno izdanje standarda, *ISBD(CM)*, bilo je jednostavnije za uporabu knjižničarima, a posebno arhivistima i muzealcima koji kataložno obrađuju isključivo karte, a ne ostale vrste knjižnične građe (Miletić Drder, 2016).

Pravila za katalogizaciju kartografske građe u angloameričkim zemljama najnaprednija su i kontinuirano se razvijaju. U organizaciji Američkoga knjižničarskog društva (ALA – American Library Association), a u skladu s Angloameričkim pravilima za katalogizaciju (*AACR2 – Anglo American Cataloging Rules*) izdano je nekoliko izdanja priručnika za katalogizaciju kartografske građe (*Cartographic materials*, 2002; *Cartographic materials*, 2003). Najopsežniji je to pravilnik takve vrste u svijetu. Elementima opisa i dodacima pokriveni su svi mogući aspekti katalogizacije kartografske građe i još se razvijaju. Bitno je istaknuti da je taj priručnik namijenjen i knjižničarskoj i arhivskoj zajednici kartografskih zbirki (*Cartographic materials*, 2003).

RDA – Resource description and access anglo-američki je kataložni pravilnik razvijen na temeljima *AACR 2* i usklađivanja s konceptualnim modelom za organizaciju informacija nazvanim *Uvjeti za funkcionalnog bibliografskih zapisa (FRBR – Functional requirements for bibliographic records)*. *FRBR* nije se upotrebljavao

u zajednici kartografskih knjižnica i zbirki jer se radi o konceptualnom modelu čiji pristup nije jednostavan ni uobičajen za obradu kartografske građe te jer tadašnji kataložni pravilnici i standardi nisu dosegнули razinu pristupa konceptualnom modelu *FRBR* (Kalf, 2008). U zajednici kartografskih knjižničara u SAD-u izdan je priručnik za uporabu *RDA*-a u obradi kartografske građe, *RDA and cartographic resources* (Andrew, Moore and Larsgaard, 2015). *RDA* ne možemo smatrati, kao ni *FRBR*, pravilnikom za formalnu katalogizaciju, nego su autori spomenutoga priručnika usredotočeni i na geografske predmetne odrednice i pododrednice kao polazišta za opis. Iznimno je važno istaknuti da smatraju da će to biti koristan priručnik za sve koji katalogiziraju i obrađuju kartografsku građu u knjižnicama, arhivima i ostalim baštinskim institucijama. Priručnik donosi pregled opisa kartografske građe i usporedbu s *MARC*-formatima te su istaknute prednosti i mane tog pravilnika. *RDA* se danas upotrebljava u mnogim knjižnicama koje su ranije koristile *AACR 2*.

Standardi metapodataka prisutni su niz godina u kontekstu obrade i pristupa digitaliziranoj građi i objektima na internetu. Poznato je da su metapodaci potrebni da bi se digitalizirana kartografska građa, kao i ostala digitalizirana slikovna građa, formalno organizirala u virtualnom kontekstu, a osnovna im je funkcija pronalaženje i pristup građi. Analogna građa treba biti opisana prema propisima i smjernicama međunarodnih standarda, međutim kad ona postane digitalni objekt, standardi metapodataka igraju odlučujuću ulogu pristupa i identifikacije digitalnog objekta. Pojavom kartografske građe u elektroničkom obliku javila se potreba organizacije geografskih informacija, a s tim povezano i korištenja standarda metapodataka (Klarin i Miletić Drder, 2003). Najčešće korišten standard metapodataka u knjižničnoj zajednici jest Dublin Core za sve vrste građe. Dublin Core (DC) format je metapodataka koji se sastoji od petnaest osnovnih elemenata i njihovih kvalifikatora (Using Dublin Core, s. a.).

Primjere korištenja toga standarda moguće je vidjeti na portalu digitalne građe Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu – Digitalna.nsk.hr. Digitalna NSK sustav je koji je u najvećoj mjeri prilagođen baštinskoj građi pohranjenoj i digitaliziranoj u NSK-u, a i šire. Gotovo dvije tisuće jedinica kartografske građe dostupno je na portalu Digitalna kartografska građa.

Content standard for digital spatial metadata (FGDC-STD-001-1998) (Content standard, s. a.) standard je metapodataka koji je izradio Državni odbor za geografske podatke SAD-a (engl. *Federal Geographic Data Committee – FGDC*) i najviše je korišten format metapodataka za prostorne podatke i geoinformacije u SAD-u.¹ Osnovna je zamjerka tom formatu metapodataka njegova opsežnost i neprimjenjivost za opis jednostavnih digitalnih datoteka. Ozbiljna zamjerka od strane knjižnične zajednice jest njegova neusklađenost s *MARC* formatima. Zato *FGDC-CSDGM* nije bio u masovnoj uporabi pri objavljivanju kartografske građe

---

¹ *Content standard for digital spatial metadata* je trenutna verzija *FGDC* standarda. Izvršnom naredbom 12906 (Executive Order), Državni odbor za geografske podatke naložio je da savezne agencije dokumentiraju geoprostorne resurse koristeći taj standard. Od objavljivanja EO 12906, *FGDC* je podržao nekoliko *ISO* standarda geoprostornih metapodataka koje preporuča za korištenje.

iz knjižnica i ostalih baštinskih ustanova na internetu. Donošenjem međunarodnog standarda *ISO19115 Geographic Information – Metadata standarda za metapodatke* (s. a.) 2003. godine odlučeno je u FGDC-u da se pristupi postupnoj tranziciji metapodataka izrađenih po FGDC-CSDGM u izradu metapodataka sukladno *propisima ISO19115*. *ISO 19115* definira preko četiri stotine elemenata metapodataka u nekoliko paketa te sadrži elemente za utvrđivanje, izborne elemente, obavezne elemente za različite vrste podataka ili alternativni opis. Osnovno načelo standarda jest da podaci moraju odgovarati raznovrsnom krugu korisnika, što je i razlog više prihvaćanju tog standarda metapodataka za geografske informacije u velikim projektima povezivanja baštinske kartografske građe na internetu.

3. *Pravilnik KAM* – opis kartografske građe

Pravilnik KAM zamišljen je kao skup pravila za sadržaj podataka o svim vrstama građe bez obzira na medij, način objavljivanja itd. (Vukadin, 2016). Istraživanje kartografskih zbirki i fondova u zajednici baštinskih ustanova u Hrvatskoj pokazalo je da je kartografska građa prisutna kao dio fondova knjižnica, arhiva i muzeja, kao i drugih ustanova znanosti i kulture. Utvrđeno je da je stručna i standardizirana obrada kartografskih fondova neujednačena, a dobar dio građe bio je potpuno neobrađen (Miletić Drder, 2012). Razlozi tomu različiti su, a jedan od najvažnijih jest nespremnost dijela arhivske i muzejske zajednice za korištenje knjižničarskog standarda *ISBD* za obradu kartografske građe. *Pravilnik KAM* u svojim ciljevima nameće se kao idealan odgovor na potrebu osiguranja ekonomičnosti korištenja podataka i opisa kartografske građe na jednak način u svim baštinskim zajednicama i tehnološkim okruženjima. Posebice je to važno ako se prisjetimo činjenice da kartografski knjižničari/arhivisti/kuratori u baštinskim ustanovama polaze od karte kao osnovne jedinice opisa bez obzira gdje je pohranjena i obrađena. Uz elemente podataka i odredbe namijenjene opisu građe, *Pravilnik KAM* sadrži i elemente podataka i odredbe koje se odnose na identifikaciju i opis drugih entiteta povezanih s građom: osoba, organizacija, mjesta, i razdoblja, kao i njihovih međusobnih odnosa. Primjenjiv je na različite vrste građe kao što su prirodoslovni i kulturni objekti, arhivsko građivo i publikacije. Publikacija kao vrsta jedinice građe uključuje i kartografsku građu, određenu pod vrstom sadržaja kao karte i planovi. Jedinica je opisa entitet koji se identificira i opisuje u informacijskom sustavu knjižnice, arhiva ili muzeja. Jedinice opisa, promatrano iz ugla kartografske građe, jesu: jedinica građe (karta, plan, atlas), agent (kartograf), mjesto (geografsko ime) i vremensko razdoblje (ibid., 2021). Mrežna stranica *Pravilnika KAM* obiluje korisnim sadržajima gdje se mogu naći sve dostupne informacije o samom pravilniku, i to novosti, izvori i alati itd. Iznimno su važne i informacije i materijali o održanim edukacijama (prezentacije, *webinari* i *e-tečajevi*) koji su također dostupni na mrežnim stranicama. Svakako je za pre-

poručiti svim katalogizatorima i ostalim stručnim djelatnicima koji će obrađivati građu prema *Pravilniku KAM* da se, prije nego što započnu s proučavanjem mogućnosti opisa, a s obzirom na složenost i opsežnost *Pravilnika KAM*, educiraju i informiraju na mrežnim stranicama *Pravilnika KAM*.

3.1. Struktura i elementi opisa

Struktura *Pravilnika KAM* sastoji se od dvaju osnovnih dijelova kojima prethodi predgovor i impresum. Prije uporabe *Pravilnika* uputno je detaljno pročitati sva uvodna poglavlja kako bi se stekao uvid u sadržaj i način funkcioniranja tematskih cjelina i poglavlja. U drugom dijelu obrađeni su elementi podataka opisa. Radni proces opisa građe vrši se prema elementima podataka opisa tako da ustanova i/ili katalogizator, ovisno o organizaciji obrade građe, odredi redosljed elemenata koji nije određen samim *Pravilnikom*.

Stvarni prikaz jedinice građe element je opisa koji je prema svom određenju najbliži opisu koji većina knjižničara prepoznaje iz svoje dosadašnje prakse katalogizacije. Kao što sam naziv govori, radi se o podacima koji su prikazani i preuzimaju se sa same jedinice građe u obliku u kojemu su navedeni na samoj jedinici građe. To su, primjerice, naslov, podaci o odgovornosti, izdanje, mjesto i godina izdavanja, nakladnik i drugo. Identifikacija jedinice građe element je opisa pomoću kojega se jedinica građe, primjerice, karta ili atlas, identificira unutar određenog sustava. Može se odrediti vrstom, medijem, oblikom sadržaja, identifikatorom i drugo.

Tematika i sadržaj jedinice element je opisa koji obuhvaća podatke opisa kao što su mjerilo, geografske koordinate, kartografska projekcija, oblik ili žanr, područje, jezik i drugo.

Materijalni opis jedinice građe opisuje fizička svojstva jedinice građe kao što su dimenzije, materijal, boja, tehnika izrade i drugo.

Životni ciklus jedinice građe element je opisa značajan za podatke o povijesti i načinu nabave, restauraciji i konzervaciji, povijesti i stanju primjerka i drugo.

Dostupnost i uporaba jedinice građe donosi podatke kao što su korištenje i posudba primjerka, *online* pristup i uvjeti za digitalnu i digitaliziranu građu, dostupnost primjerka za posudbu, tehnički uvjeti i drugo.

Identifikacija i opis agenta obuhvaća podatke kojima se opisuju agenti (osobe, korporativna tijela i obitelji) povezane s jedinicom građe.

Identifikacija i opis mjesta element je značajan za opis kartografske građe. Donosi podatke kao što su usvojeno ime mjesta, geografski položaj, varijantno ime, identifikator mjesta i drugo.

Identifikacija i opis vremenskog razdoblja obuhvaća podatke o vrsti vremenskog razdoblja, identifikaciji, usvojenoj pristupnici i drugo.

Odnosi i napomene o odnosima među jedinicama opisa obuhvaćaju niz raznovrsnih odnosa među jedinicama opisa, kao što su odnosi djela i primjerka, primjerka i mjesta, djela i stvaratelja, mjesta i mjesta, agenta i agenta i drugo.

Jedinica opisa jest entitet koji se identificira i opisuje u informacijskom sustavu knjižnice, arhiva ili muzeja. Jedinice opisa može biti jedinica građe (karta, atlas), agent (autor), mjesto (geografsko određivanje) i vremensko razdoblje.

3.2. Primjena i aplikacijski profil za opis kartografske građe

Kao što je spomenuto ranije, *Pravilnik KAM* objavljen je 2021. godine, a objavi završne verzije prethodile su brojne edukacije u okviru svih baštinskih zajednica u Hrvatskoj, a vođene pod koordinacijom Stalnoga odbora za razvoj i održavanje *Pravilnika KAM* te Radne grupe za edukaciju. Primjena *Pravilnika KAM* još uvijek nije zaživjela u praksi katalogizacije u knjižnicama, kao ni arhivima i muzejima, no do sada je primijenjen na opis arhivskoga gradiva i zemljopisnih karata Državnoga arhiva u Zadru u sklopu projekta „Obiteljski fond Draganić Vrančić: Digitalizacija i primjena *Pravilnika* za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima“. U sklopu projekta prema odredbama *Pravilnika KAM* opisane su i dvije *online* dostupne karte (Državni arhiv u Zadru, s. a.).

Kako bi se moglo pristupiti opisu građe prema odredbama *Pravilnika KAM*, potrebna je izrada aplikacijskog profila. Aplikacijski profil sastoji se od elemenata opisa, odnosno sadržajnih mogućnosti *Pravilnika KAM* te tehničkih mogućnosti informacijskih sustava u uporabi i formata za strojno čitljivo katalogiziranje. Promišljanje izbora elemenata podataka potrebnih za opis kartografske građe mora uključivati dosadašnje norme za sadržaj podataka. Informacijski sustav koji ustanova koristi za opis i pristup građi jedan je od najvažnijih elemenata osmišljavanja profila. Obveznost elemenata opisa također je dio strategije promišljanja aplikacijskoga profila, kao i granularnost opisa te politika obrade građe ustanove/zbirke, odnosno lokalna primjena. Pri odabiru elemenata opisa kartografske građe, a s obzirom na opsežnost *Pravilnika KAM*, preporučljivo je filtrirati oblik sadržaja na opciju *karte i planovi*. Također je uputno odabrati i *obveznost elemenata*, iako su u nekim slučajevima neobavezni možda baš oni elementi opisa koji u određenim ustanovama mogu biti korisni ili su prema ranijim standardima opisa bili korišteni ili obvezni. Ako ustanova ili zbirka posjeduje kartografsku građu na različitim medijima, tiskanom ili elektroničkom, uputno je filtrirati i prema mediju. Ostale vrste filtriranja elemenata podataka opisa ne preporučuju se za opis kartografske

građe jer nisu relevantne. Filtrirani skup elemenata moguće je preuzeti i koristiti u pdf formatu.

Tablice primjene elemenata opisa i pridruživanje poljima formata MARC 21 i UNIMARC (Vukadin, 2022) iznimno su važne u izradi aplikacijskih profila onima koji se služe tim formatima jer olakšavaju smještanje elemenata opisa u format i sam informacijski sustav u kojemu određena ustanova radi. Budući da se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu koristi MARC 21 strojnočitljiv format, pridruživanje elemenata opisa obavljeno je prema odredbama toga formata. Kako bi se olakšalo testiranje uporabe *Pravilnika KAM* i pripreme za buduću primjenu, kao i razumijevanje samoga *Pravilnika KAM*, vrlo je važno pravilno smještanje sadržaja elemenata podataka u format. U tablici 1 prikazan je primjer pridruživanja odabranih elemenata opisa tematske cjeline 1, Stvarni prikaz jedinice građe, a prema obveznosti elemenata podataka.

Tablica 1: Primjer pridruživanja elemenata opisa i polja MARC 21: 1 Stvarni prikaz jedinice građe

Broj elementa podatka	Naziv elementa podatka	Obveznost elementa podatka	MARC 21 B
1.4	Glavni stvarni naslov	O/D	245
1.9	Podatak o odgovornosti	O/D	245, 881
1.12	Podatak o izdanju	O/D	250, 881
1.13	Oznaka izdanja	O/D	250
1.21	Ime mjesta izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja	O/D	260, 264
1.23	Ime nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja	O/D	260, 264
1.25	Oznaka godine izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja	O/D	260, 264

Objašnjenje oznake obveznosti: O = obvezno; O/D = obvezno kad je dostupno

U tablici 2 primjer je iz tematske cjeline 3, Tematika i sadržaj jedinice građe. Iz tablice je vidljivo da su korišteni i neki elementi koji nisu obvezni ili su obvezni pod određenim uvjetima. U oba primjera vidljivo je da se određeni element opisa može pridružiti ili smjestiti u više polja formata MARC 21. Odluku o tome u koje polje će se smjestiti koji podatak donosi sama ustanova.

Tablica 2: Primjer pridruživanja elemenata opisa i polja MARC 21: 3 Tematika i sadržaj jedinice građe

Broj elementa podatka	Naziv elementa podatka	Obveznost elementa podatka	MARC 21 B
3.5	Predmet	O/U	651, 650
3.6	Napomena o predmetu	NO	500
3.7	Područje	O	080, 043
3.8	Oblik ili žanr	NO	080, 655
3.11	Jezik sadržaja	O/U	008, 041, 080
3.25	Mjerilo	O	034, 255, 507
3.26	Napomena o mjerilu	NO	500, 507
3.28	Geografska dužina i geografska širina	O/D	034, 255

Objašnjenje oznake obveznosti: O = obvezno; O/D = obvezno kad je dostupno; O/U = obvezno pod određenim uvjetima; NO = nije obvezno

U tablici 3 predložen je popis elemenata opisa kartografske građe. Pri izboru elemenata uz obveznost kao kriterij korišteno je višegodišnje iskustvo obrade kartografske građe prema ISBD standardima, kao i nove mogućnosti koje nudi *Pravilnik KAM*. Bitno je istaknuti da autorica dolazi iz knjižničarske zajednice i opis se u radu promatra u kontekstu knjižničarskog okruženja. Međutim, stručnjaci koji dolaze iz ostalih baštinskih ustanova mogu izraditi aplikacijski profil s različitim elementima opisa, također prema odredbama *Pravilnika KAM*, ali prilagođen potrebama, standardima i formatima svoje zajednice i ustanove.

Tablica 3: Prijedlog elemenata opisa kartografske građe

1 Stvarni prikaz jedinice građe
1.1 Stvarni prikaz
1.3 Podatak o stvarnom naslovu
1.4 Glavni stvarni naslov
1.9 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov
1.12 Podatak o izdanju
1.13 Oznaka izdanja
1.15 Dodatna oznaka izdanja
1.17 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na izdanje
1.20 Podatak o izdavanju, proizvodnji ili raspačavanju

1.21 Ime mjesta izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja
1.23 Ime nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja
1.25 Oznaka godine izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja
1.32 Oznaka godine <i>copyrighta</i>
1.34 Podatak o nakladničkoj cjelini
1.35 Stvarni naslov nakladničke cjeline
1.37 Međunarodni standardni broj nakladničke cjeline
1.38 Numeracija u nakladničkoj cjelini
2 Identifikacija jedinice građe
2.1 Razina opisa djela
2.2 Razina opisa pojavnog oblika
2.4 Medij
2.5 Oblik sadržaja
2.6 Identifikator djela
2.7 Usvojena pristupnica za djelo
2.8 Usvojeni naslov djela
2.17 Identifikator izraza
2.18 Usvojena pristupnica za izraz
2.22 Identifikator pojavnog oblika
2.23 Usvojena pristupnica za pojavni oblik
2.29 Identifikator primjerka
2.30 Usvojena pristupnica za primjerak
3 Tematika i sadržaj jedinice građe
3.1 Izvorni natpisi i oznake
3.28 Geografska dužina i geografska širina
3.30 Rektascenzija i deklinacija
3.7 Područje
3.25 Mjerilo
4 Materijalni opis jedinice građe
4.1 Opseg
4.5 Dimenzije
4.8 Materijal
4.11 Tehnika
5 Životni ciklus jedinice građe
5.2 Plan sređivanja
5.10 Način nabave
5.14 Konzervacija i restauracija
6 Dostupnost i uporaba jedinice građe

6.10 Dostupnost primjerka
10 Odnosi i napomene o odnosima među jedinicama opisa
10.1 Odnos djela i djela
10.2 Odnos djela i izraza
10.4 Odnos izraza i pojavnog oblika
10.5 Odnos pojavnog oblika i pojavnog oblika
10.6 Odnos pojavnog oblika i primjerka
10.8 Odnos djela i agenta
10.9 Odnos djela i stvaratelja
10.26 Napomena o odnosu djela i drugih jedinica opisa
10.28 Napomena o odnosu pojavnog oblika i drugih jedinica opisa

3.3. Testiranje i primjeri opisa

Testiranje uporabe *Pravilnika KAM* provedeno je od lipnja do rujna 2022. godine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Provedeno je u sustavu *Aleph* (testna baza), odnosno formatu MARC 21. Izvještaj o testiranju *Pravilnika KAM* izradila je Radna grupa za koordinaciju testiranja *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* (Izvještaj, s. a.). Prema navedenom izvještaju, kartografska građa testirana je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, Knjižnicama grada Zagreba, knjižnici Hrvatskoga povijesnog muzeja i u Muzeju Slavonije. Sustavi u kojima je građa testirana jesu *Aleph*, *ZaKi* i *M++*.

U navedenom se *Izvještaju* navodi da su rezultati pokazali da su odredbe za opis kartografske građe 61 % u skladu s postojećom praksom, 36 % odredaba zahtijeva promjenu prakse, a samo 3 % zahtijeva nadogradnju formata. *Izvještaj* ne navodi u kojim se područjima i elementima opisa pokazala potreba za promjenom prakse i nadogradnjom formata u ustanovama koje su testirale primjenu opisa na kartografsku građu te se u ovoj fazi ne predlaže rješenje.

Zbirka zemljovida i atlasa *NSK* testirala je primjenu *Pravilnika KAM* na opis kartografske građe (karte i atlase) i mjesta (fizičko-geografsko i društveno-geografsko). Prilikom testiranja nisu izrađeni zapisi za različitu kartografsku građu (stare karte i atlasi, rukopisne itd.).

Testiranje je pokazalo da nisu potrebne velike izmjene u opisu mjesta (geografska imena), a manji je broj promjena prakse potreban i u opisu karata i atlasa. Za elemente opisa 2.4 Medij te 2.5 Oblik sadržaja potrebna je u sustavu *Aleph* koji koristi Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, a u formatu MARC 21 aktivacija polja 337 Vrsta medija i 336 Vrsta sadržaja, koja do sad nisu korištena. Za element opisa 3.28 Geografska dužina i geografska širina, potrebna je aktivacija potpolja: \$d Koordinate - najzapadnija dužina, \$e Koordinate - najistočnija dužina, \$f Koordinate - najsjevernija širina i \$g Koordinate - najjužnija širina u polju

034 Kodirani matematički podaci za kartografsku građu te potpolja \$c Podatak o koordinatama u polju 255 Matematički podaci za kartografsku građu. Slijedi rad na primjeni te izrada smjernica za uporabu *Pravilnika KAM* u opisu kartografske građe.

Primjeri opisa prema MARC 21 formatu²

Karta

FMT MP

LDR 00000nem^a22^^^^^^i^4500

001 001105555

003 HR-ZaNSK

005 20220927123602.0

007 aj^canzn

008 210701s2021^^^^ci^^^^^^^^a^^^^^|^^^hrv^^

020 \$a ISBN 978-953-7527-66-2

0341 \$a a \$b 25000 \$d E0163928 \$e E0163928 \$f N0433034 \$g N0433034 \$2 geonames

035 \$a (HR-ZaNSK)001105555

040 \$a HR-ZaNSK \$b hrv \$c HR-ZaNSK \$e kam

041 \$a hrv \$a eng

042 \$a croatica

043 \$a e-ci---

0801 \$a 912.43(497.5)(234Mosor):796.5 \$2 2011

1001 \$a Habijan, Joža \$c kartograf \$4 ctg

24510 \$a Mosor : \$b Turističko - planinarski zemljovid, Planinarski putovi, pješačke i biciklističke staze = Tourist and Trekking map, Walking, trekking and cycling trails / \$c Autori Joža Habijan, Dragan Tasić ; Kartografski izvori = Cartographic sources TK25 Državna geodetska uprava.

255 \$a Mjerilo - Scale 1:25 000 \$c E 16°32'--E 16°54'/N 43°34'--N 43°27'.

260 \$a Zagreb : \$b Hrvatska gorska služba spašavanja, \$c 2021. \$e (Zagreb : \$f Printera Grupa).

300 \$a 1 zemljopisna karta : \$b u bojama ; \$c 65 x 95 cm, presavijena na 23 x 14 cm.

336 \$a Slika

337 \$a Neposredovano

4900 \$a Serija Dinarske Alpe ; \$v 1

500 \$a Nastavak karte na poledini.

651 7 \$a Mosor \$2 nskps

655 7 \$a Turističke karte \$2 nskzs

655 7 \$a Planinarske karte \$2 nskzs

7001 \$a Tasić, Dragan, \$c kartograf \$4 ctg

---

² Izvor: Aleph – testna baza NSK-a

7102 \$a Državna geodetska uprava (Zagreb) \$4 ctg
76018 \$t Serija Dinarske Alpe \$g 1 \$w (HR-ZaNSK)000661626
852 \$b KZ \$j X-H-G-470
876 \$e ZK (OH) \$a 20/2021

Atlas

FMT MP

LDR 00000cem^a2200289^i^4500

001 000029807

003 HR-ZaNSK

005 20210119094409.0

007 ad^canzn

008 931203s1904^^^^au^^^^^^^^e^^^^^|^^^hrv^^

0343 \$a a \$b različita

035 \$9 (HR-ZaNSK)29839

035 \$9 (HR-ZaNSK)931203017

035 \$a (HR-ZaNSK)000029807

040 \$a HR-ZaNSK \$b hrv \$c HR-ZaNSK \$e kam

042 \$a croatica

043 \$a x-----

080 \$a 912.44(100)(075):93/99 \$2 1998

1001 \$a Srkulj, Stjepan \$c profesor \$d 1869.-1951. \$4 edt

24510\$a Putzgerov historički školski atlas za stari, srednji i novi vijek : \$b u 32 lista i 97 karata : za srednje škole u Hrvatskoj i Slavoniji / \$c po 22. njemačkom izdanju od Alfreda Baldamusa i Ernsta Schwabea, a 2. češkom izdanju Vavr. Jos. Duška priredio i upotpunio Dr. Stjepan Srkulj prof. u kr. donjogradskoj gimnaziji zagrebačkoj.

255 \$a Različita mjerila.

260 \$a U Beču : \$b Nakladom A. Pichlera udovice i sina, \$c 1904.

300 \$a 1 atlas XI, 32 lista sa zemljopisnim kartama : \$b u bojama ; \$c 18 x 26 cm.

336 \$a Slika

337 \$a Neposredovano

500 \$a Naredbom visoke kr. hr. slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 5. prosinca 1904. broj 9016., pripušten za učevenu porabu u svim srednjim školama.

500 \$a Ostavština Harvey Blaško primjerak D1.

651 7 \$a Svijet \$2 nskps

655 7 \$a Povijesni atlasi \$2 nskzs

655 7 \$a Školski atlasi \$2 nskzs

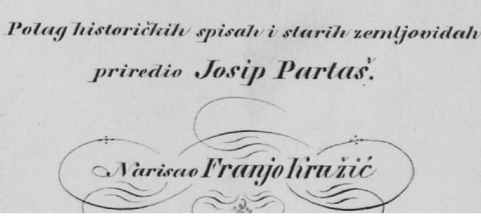
852 \$b KZ \$j A I-Š-26 (D1)

876 \$e ZK \$a 288/2007 (D1)

876 \$e ZK \$a 209/1993

Na slici 1 prikazan je primjer odabranih elemenata tematske cjeline 1 Stvarni prikaz, na slici 2 prikazan je primjer elementa 3.25 Mjerilo i primjer prikaza mjerila na karti, dok je na slici 3 prikazan primjer jedinica opisa i odnosa među njima prema odredbama *Pravilnika KAM*.

1.1. Stvarni prikaz

1.9 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov

- Polag historičkih spisah i starih zemljovidah priredio Josip Partaš.
- Narisao Franjo Kružić
- U kamen urezao Ljudevit Hochbaum

1.4 Glavni stvarni naslov
Zemljovid stare celokupne Kraljevine Hercegovinske

1.6 Dodatak glavnom stvarnom naslovu
sa označenjem granicah sada obstojećih pokrajinah

1.20 Podatak o izdavanju, proizvodnji ili raspačavanju
U kamen urezao Ljudevit Hochbaum u litografskom i tiskarskom zavodu Drag. Albrechta
U Zagrebu

1.21 Ime mjesta izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja
U Zagrebu

1.25 Oznaka godine izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja
1862.

U kamen urezao Ljudevit Hochbaum u litografskom i tiskarskom zavodu Drag. Albrechta u Zagrebu.

1862.

Slika 1. Primjer Stvarnog prikaza

3 Tematika i sadržaj jedinice građe

3.25 Mjerilo

+ **3.25** Mjerilo   obvezno kad je primjenjivo

+ **3.26** Napomena o mjerilu

+ **3.27** Kartografska projekcija   nije obvezno

+ **3.28** Geografska dužina i geografska širina   obvezno kad je primjenjivo i dostupno

MARC 21: Mjerilo i koordinate

0341 Ša a Šb 25000
Šd E0163928 Še E0163928 Šf N0433034 Šg N0433034
Š2 geonames

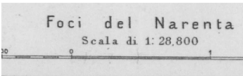
255 Ša 1:25 000
Šc E 16°32' -E 16°54'/N 43°34' -N 43°27'

3.25.3 Način navođenja mjerila

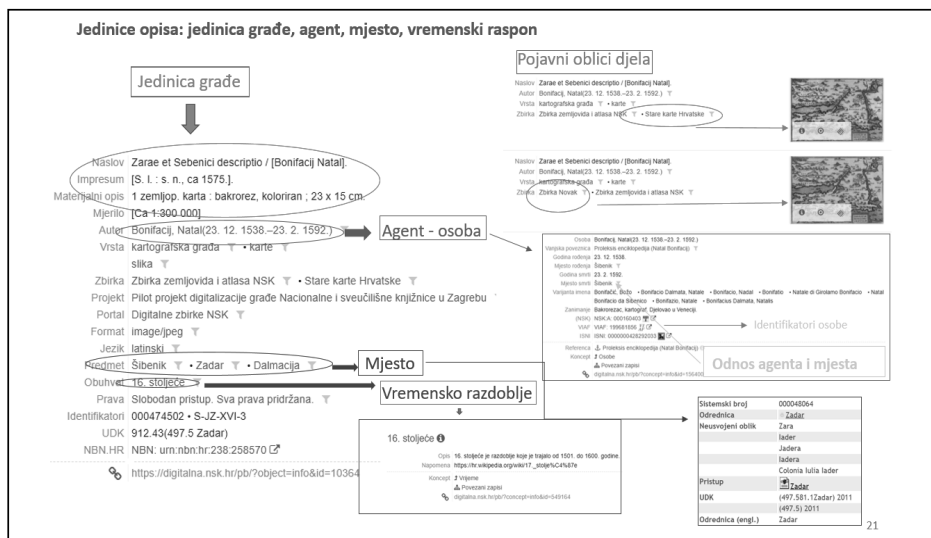
ca 1:420 000
Milles communes d'Italie de 60 au Degré

Scala di 1:28 800

Slika 2. Primjer za opis mjerila na karti

Slika 3. Primjer jedinica opisa i odnosa među jedinicama opisa

4. Zaključak

Kartografska građa prisutna je u svim vrstama baštinskih ustanova u Hrvatskoj. Kako bi građa bila pravilno obrađena i zaštićena te dostupna korisnicima, potrebna je njezina standardizirana i ujednačena obrada. Razmjena podataka i interoperabilnost nužnost su suvremenoga informacijskog doba. *Pravilnik KAM* po svome sadržaju i strukturi te elementima opisa podataka odgovor je na takve zahtjeve. Sadržaj elemenata opisa, jedinice opisa i raznoliki odnosi pozitivan su odgovor na često postavljeno pitanje je li budućnost obrade kartografske građe u zajedničkom standardu za sve baštinske ustanove. Izrada aplikacijskih profila omogućuje stručnim djelatnicima, bilo da je riječ o knjižničarima, arhivistima ili muzealcima, smještanje opisa svoje kartografske građe u sustav kojim raspolažu i na način koji odgovara njihovim korisnicima, a da se pritom drže odredbi *Pravilnika KAM*. Time se omogućuje razmjena podataka, ekonomičnost korištenja, širenje kruga korisnika, veće funkcionalnosti itd. Testiranje uporabe *Pravilnika KAM* u Hrvatskoj dokazalo je da je primjena moguća u okviru različitih sustava i formata te da, po svemu sudeći, slijedi njegova implementacija u baštinskim ustanovama u Hrvatskoj. Dodatno, testiranje primjene *Pravilnika KAM* pri obradi kartografske građe pokazalo je njegovu potpunu primjenjivost na opis te vrste građe.

LITERATURA

- Andrew, P.; S. Moore; M. L. Larsgaard (2015). *RDA and Cartographic Resources*. London: Facet Publishing.
- Cartographic materials (2002). *Cartographic materials: A Manual of interpretation for AACR2*. Chicago: American Library Association [etc.].
- Cartographic materials (2003). *Cartographic materials: A Manual of interpretation for AACR2*. Revision. Chicago: American Library Association [etc.].
- ISBD (2007). *International Standard for Bibliographic Description*. München: IFLA; K. G. Saur. [citirano: 2023–03–21].
Dostupno na: https://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/ISBD_consolidated_2007.pdf
- ISBD(CM): Međunarodni standardni bibliografski opis kartografske građe* (1982). Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
- ISO 19115:2003 Geographic information — Metadata*. [citirano: 2023–07–21].
Dostupno na: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=26020
- Izveštaj (s. a.). Izveštaj o testiranju Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. [citirano: 2023–07–11].
Dostupno na: <https://www.kam.hr/izvjestaj-o-testiranju-pravilnika-kam/>
- Kalf, R. (2008). FRBR: An Opportunity for map collections and map users? *Liber Quarterly* 18, 2 [citirano: 2023–02–13].
Dostupno na: <https://liberquarterly.eu/issue/archive>
- Klarin, S.: M. Miletić Drder (2003). Standardi i formati za opis elektroničke kartografske građe. U: M. Willer i T. Katić (ur.). *Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: Zbornik radova; 6.* (129–141). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Larsgaard, M. L. (1987). *Map librarianship*. Littleton: Libraries Unlimited.
- Miletić Drder, M. (2016). Budućnost obrade kartografske građe u knjižnicama, arhivima i muzejima – integrirani pristup da ili ne? *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 59, 1/2: 191–205.
- Miletić Drder, M. (2012). *Kartografske zbirke u Hrvatskoj: Model virtualnog povezivanja: Doktorski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Pravilnik za pristup i opis građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. Verzija 1.0* [citirano: 2023–04–11]. Dostupno na: <https://pravilnik.kam.hr/>
- Verona E. (1986). *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, I. dio Odrednice i redalice*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
- Vukadin, A. (2016). Novi pravilnik za katalogizaciju u kontekstu Međunarodnih načela i standarda. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 59, 1/2: 49–71.

Vukadin, A. (2022). *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima i MARC21 Format for Bibliographic Data: Pridruživanje: Verzija 1.1. lipanj 2022.* [citirano: 2023–07–11].

Dostupno na: <https://www.kam.hr/mapiranje-kam-a-s-bibliografskim-formatima-dostupne-tablice/>

Mrežni izvori:

Content Standard for Digital Spatial Metadata [citirano: 2023–03–20].

Dostupno na: <https://www.fgdc.gov/metadata/csdgm/>

Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne zbirke u Zagrebu [citirano: 2023–04–4].

Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/>

Državni arhiv u Zadru (s. a.). [citirano: 2023–07–21].

Dostupno na: <http://projekt-dv.dazd.hr/zapis/4>

Using Dublin Core – The Elements [citirano: 2023–04–02].

Dostupno na: <http://dublincore.org/documents/usageguide/elements.shtml>